

Veronika s. Nela Gašpar (uredila)

Tkivo kulture

Zbornik Franje Emanuela Hoška
Kršćanska sadašnjost i Teologija u Rijeci,
Zagreb, 2005.

Zbornik Franje Emanuela Hoška, red. profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Teologije u Rijeci, pod naslovom ***Tkivo kulture*** sadrži radove 25 autora; osim jednoga svi su sveučilišni nastavnici; trojica nisu hrvatski građani (Slovenac, Mađar, Hrvat u Bosni i Hercegovini).

Urednik je viša asistentica dr. sc. Veronika Nela Gašpar, djelatnica Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Područni studij Teologije u Rijeci.

Zbornik *Tkivo kulture* jest spomen-spis povodom 65. godišnjice života prof. dr. sc. Franje Emanuela Hoška, crkvenog povjesničara i povjesničara kulture, redovitog profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Područni studij Teologija u Rijeci. Pisac je niza povijesnih djela, kako knjiga tako znanstvenih rasprava, sudionik brojnih znanstvenih skupova. Njegovi su suradnici, prijatelji i znalci njegova opusa stoga izabrali teme za svoje priloge prvenstveno iz hrvatske povijesti, osobito crkvene, iz povijesti hrvatske književnosti i jezikoslovlja kao i povijesti umjetnosti. Neko-liko priloga svojim sadržajem ne ulazi u spomenuti sadržajni okvir, ali više ili manje dotiče pitanja kojima se Hoško bavio kao znanstvenik.

Zborniku stoji na čelu proslavljena urednica dr. s. Nele Gašpar gdje sažeto predstavlja samoga F. E. Hoška. Čine to također popis njegove bibliografije i skupni kritički osvrt na neka njegova objavljena djela znanstvenog savjetnika dr. sc. Josipa Barbarića.

Poslije proslava urednice slijedi prvi dio zbornika pod naslovom *Osvrti i prosudbe* s četiri priloga koji se osvrću i benevolentno prosuđuju Hoškov spisateljski rad kao crkvenog i kulturnog historičara. Prvi je rad u tom dijelu *Bibliografija Franje Emanuela*

Hoška (stručni rad; 16 str. + 8 bilježaka) mr. sc. Veronike Reljac. Premda je Hoškova bibliografija objavljivana u različitim prigodama, uvijek je to bilo djelomično; sada je predstavljena cjelovito i tako pruža mogućnost istraživanja njegova literarnog opusa.

Drugi rad znanstvenog savjetnika Josipa Barbarića također se neposredno osvrće na znanstveno djelovanje F. E. Hoška jer u svom skupnom kritičkom osvrtu pod naslovom *Od recenzije do recenzije* (stručni rad) nudi recenzije pet njegovih knjiga: *Marijan Jaić, obnovitelj među preporoditeljima* (SKS, Zagreb, 1996., 212 str.), *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb, 2000., 390 str.), *Franjevačko služenje poslanju Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (KS, Zagreb, 2001., 495 str.), *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj* (KS, Zagreb, 2002., 451 str.) i *Josip Pavišević, svjedok jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju* (KS, 2003., 355 str.). Autor, prosuđujući Hoškov historioografski interes, napominje da prva i posljednja knjiga u navedenom nizu, zajedno s knjigom *Euzebije Fermendžin, crkveni upravnik i povjesnik* (SKS, Zagreb, 1998.), pripadaju još nedovršenoj autorovoj tetralogiji, dok su ostale spomenute cjelovita trilogija.

Treći je prilog rasprava prof. emeritusa Bonaventure Dude, nekoć profesora na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, *Neistraženi pokazatelji duge povijesti hrvatskog skotizma*, (pregledni rad), i to na području kontinentalne Hrvatske gdje se danas prostire Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda. Ta je pokrajinska zajednica nastala tek 1900. godine od hrvatskih dijelova negdašnjih triju višenacionalnih franjevačkih pokrajina koje su nekoć vodile pet veleučilišta s učilištima filozofije i bogoslovnim školama, i to u Zagrebu, Varaždinu, Budimu, Pečuhu i Osijeku te četverogodišnje teološke škole na Trsatu i Petrovaradinu; neke od njih djelovale su već u 17. st., a sve u 18. st. Nastavnici su u tim visokim školama slijedili franjevačku nastavnu osnovu koja je tražila poučavanje skotizma, osobite skolastičke filozofije i teologije, kojoj je začetnik srednjovjekovni filozof i teolog Ivan Duns Scot (+1308.). Tiskani su popisi filozofskih i teoloških postavki za javne rasprave iz pera profesora tih škola i danas osobito svjedočanstvo te skotističke

filozofske i teološke misli, prisutne u onovremenoj hrvatskoj kulturnoj i crkvenoj javnosti. Autor napominje da je upravo Hoško prvi u nas predstavio rad tih visokih škola i popisao spomenute tiskane popise postavki javnih rasprava i tako pružio svjedočanstvo pluralizma u filozofskom i teološkom naučavanju u visokim crkvenim školama u Hrvatskoj, što danas omogućuje daljnji studij skotizma u nas (pregledni znanstveni rad; 10 str., 20 bilj.).

Rasprava dopisnog člana HAZU, znanstvenog savjetnika **Ante Sekulića**, *Hoškov budimski krug hrvatskih franjevačkih pisaca* (pregledni rad) prosuđuje i vrjednuje Hoškovo prethodno istraživanje povijesti filozofskog učilišta i bogoslovne škole u Budimu, oblikovano u radu "Prosvjetno i kulturno djelovanje hrvatskih franjevaca tijekom 18. st. u Budimu". Naglašava da je Hoško sabrao niz podataka o hrvatskom Podunavlju, napose o Bačkoj, gdje su Hrvati starosjedilačko žiteljstvo, a franjevci su ga predvodili u seobama, u društvenom i crkvenom životu, osobito u prosvjeti. Hošku u pohvalu autor ističe da je on prvi nazvao zbor franjevačkih pisaca i kulturnih radnika u Budimu "budimskim kulturnim krugom" i ukazao da upravo franjevci, koji su rođenjem i djelatnošću nerazlučno vezani za područje između Dunava i Tise, nisu pisali, stvarali samo za ljude bačkog područja nego su se držali sastavnim dijelom svoje domovine. Sugestivno tvrdi da "u slijedu povijesnom i ljudskom, u tajnovitoj prepletenosti prošlosti i budućnosti, u našoj hrvatskoj zbiljnosti pisci bačkih Hrvata su dio općenitosti i zajedništva svih naših dijelova."

Drugi dio zbornika, pod naslovom "**Učiteljica života**", sadrži 9 povijesnih priloga. Prvi je zapravo sazdan na vrjednovanju arheoloških istraživanja koje je u Bihaću proveo sam autor, znanstveni savjetnik dr. **Zorislav Horvat**. Prilog je naslovio *Crkva sv. Antuna u Bihaću - današnja džamija Fethija* (izvorni znanstveni rad). Istraživanjem sadašnjeg islamskog sakralnog objekta Fethije-džamije u Bihaću utvrdio je da se radi o pregrađenoj i reduciranoj kasnosrednjovjekovnoj franjevačkoj crkvi sv. Antuna. Premda je od nekadašnje crkve preostao samo brod, autor je utvrdio da je crkva nekada imala svođeni brod i svetište te zvonik uz južnu stranu broda,

a samostan se nalazio uz sjevernu stranu broda. Građevinski je kompleks sačuvao oznake koje ga svrstavaju u kasnu gotiku, ali ukazuju i na utjecaj renesanse.

Petar Runje autor je rasprave *Redovnice se služe latinicom i hrvatskim jezikom u srednjem vijeku* (izvorni znanstveni rad). Potvrđuje to priručnik dominikanki *Red i zakon* (1345.), a za sestre Trećeg reda sv. Franje *Žića sv. otaca* (14. ili 15. st.); oba su pisana latinicom na hrvatskom jeziku. Također su narodni jezik s latiničkim pismom koristile dubrovačke redovnice, šibenske klarise i benediktinke, a njime su pisani i molitvenici dubrovačkih klarisa. No, redovnice su, osobito u Šibeniku i Zadru, ne samo koristile hrvatski jezik i latinicu već se u njihovim crkvama vjerojatno i češće glagoljalo što znači da je i njihov kulturni i duhovni utjecaj na sredinu bio velik i osebujan.

Slaven Bertoša pisac je rijetko obrađivane teme socijalne povijesti *Obredi ukopa puljskih svećenika (1625.-1740.)* (izvorni znanstveni rad). Rad je napisao na temelju analize podataka iz matičnih knjiga grada Pule. Autor bilježi imena svećenika koji su umrli u samom gradu i ondje pokopani kao i onih koji su umrli i pokopani u obližnjim mjestima, ali su im imena zabilježena u puljskim matičnim knjigama. Puljski su svećenici u najvećem broju slučajeva imali talijanska imena, ali je uočljivo da je mletačka vlast, radi potreba lokalnog hrvatskog žiteljstva, morala angažirati i svećenike koji su poznavali hrvatski jezik, jer dio stanovnika nije znao talijanski; u matičnim knjigama umrlih zabilježeni su i relativno brojni pripadnici različitih crkvenih redova.

Senjsko-gospički biskup i crkveni povjesničar **Mile Bogović** u ovaj je zbornik uvrstio prilog *Katolička crkva na području Karlovačkog generalata: biskupije Senjska i Modruška ili Krbavska (1689.-1881.)* (pregledni rad), napomenuvši da u 16. stoljeću u Lici i Krbavi nestaje Otočke biskupije, a Senjska i Modruška ili Krbavska došle su na rub propasti. Neznatan je dio Otočke i Modruške biskupije ostao slobodan, a njime je upravljao biskup u Senju. Kad je 1689. oslobođeno od Turaka područje Like i Krbave, a područje Gacke i zapadno od crte Slunj - Rakovica prestalo biti izloženo stalnim tur-

skim napadima, postavilo se pitanje kakvo će biti crkveno uređenje oslobođenog područja. Povjerenom je senjskom biskupu Sebastijanu Glaviniću, a on je u Liku slao svećenike sa svog područja. Lika se naseljava i osnivaju se nove župe i kapelanije koje početkom 19. st. postaju župe. Od biskupijskih svećenika posebno se istakao pop Marko Mesić, najzauzetiji pri osnivanju župa i prvi lički arhiđakon. Od vanjskih misionara najviše su učinili kapucini iz riječkog samostana Marin Senjanin, osnivač samostana u Karlobagu, i Izidor Brinjanin. Vojna se uprava zauzimala da se za Liku i Krbavu uspostavi posebno biskupsko sjedište, ali se već 1752. od toga odustalo. God. 1822. propao je pokušaj da se upravno područje biskupa u Senju podijeli na dvije samostalne biskupije: jedna pod vojnom (Senjska), a druga pod civilnom upravom (Modruška). Napetosti između senjskog i modruškog kaptola u Novom Vinodolskom rezultirale su 1833. jasnim razgraničenjem između dviju biskupija, ali su i dalje ostale pod upravom jednoga biskupa. Krajiška je vlast sve do konačnog razvojačenja (1881.) davala potporu crkvenom djelovanju, ali i postavljala svoje uvjete. Autor je ovim radom jasno naznačio upravno-administrativne okvire djelovanja Crkve u Lici u 18. i 19. st. i tako pružio polazište za daljnja povijesna istraživanja tog područja (izvorni znanstveni rad, 10 str., 20 bilj.).

Rasprava **Jože Škofljanca** *Prošnja u Hrvatsko-kranjskoj franjevačkoj provinciji sv. Križa* (izvorni rad) prvi je od tri priloga iz franjevačke povijesti s područja gornje Hrvatske. Razrađuje pitanje prošnje koja je nekoć bila važan izvor prihoda za materijalnu opskrbu franjevačkih samostana. Prošnjom (*collectura, bera, bira, prošnja, Kolektur*) se u prošlosti naziva ubiranje dobrovoljnih darova u naravi ili obveznih davanja. Franjevci su ih sami ubirali. Dvije uredbe određuju područje prošnje pojedinih samostana Hrvatsko-kranjske provincije. Prva je iz 1670. godine i razgraničuje područje prošnje između pojedinih samostana. Druga je pak iz 1719. i sadrži detaljnije oznake granica prošnje pojedinih samostana. U to je vrijeme provincija imala 14 samostana (Ljubljana, Trsat, Sveta Gora, Novo Mesto, Senj, Kamnik, Sv. Leonard u Kotarima, Pazin, Samobor, Brdovec, Klanjec, Nazarje, Karlovac, Brežice) i jednu rezidenciju,

tj. manji samostan (Jastrebarsko). Putovi sabirača milostinje vodili su preko pokrajinskih i državnih granica jer se pravo na prošnju većine hrvatskih samostana protezalo na Kranjsku i Štajersku, a samostani u Kamniku, Nazarju i Svetoj Gori smjeli su sabirati darove u Koruškoj dok su svetogorski, pazinski i trsatski samostan imali pravo na prošnju i u Republici Veneciji. Najprostranija područja prošnje imali su samostani uz prošteništa Majke Božje (Trsat, Sveta Gora, Nazarje), što dodatno ukazuje na povezanost između područja pastoralnog djelovanja i područja prošnje. Zanimljive su napomene o vrstama darova koje su ubirali pojedini samostani, npr. u vinorodnim krajevima mošt, u planinskim sir i maslac, u Istri i na Kvarneru ulje, vuna i janjad.

Robert Skenderović piše prilog pod naslovom *Pastoralno djelovanje franjevaca i početci vođenja matičnih knjiga na prostoru Slavonije tijekom 18. stoljeća* (pregledni rad). Naglašava da je Veliki bečki rat (1683.-1699.) donio u Slavoniju brojne promjene, ali su u crkveno-organizacijskom pogledu franjevci Bosne Srebrene nastavili svoje pastoralno djelovanje iz turskog vremena te su i nadalje bili odgovorni za najveći broj slavonskih i srijemskih župa. Potvrđuju to i najstarije matične knjige rođenih u Slavoniji, a pružaju k tome obilje demografskih podataka iz kojih se može utvrditi natalitet, mortalitet i nupcijalitet pojedinih naselja. Matice su također najdragocjeniji onomastički izvor, pa njihovo proučavanje omogućava analizu razvoja imenske formule. U njima se mogu naći brojni podatci o etničkom podrijetlu i profesiji upisanih župljana, što pomaže pri rekonstrukciji pojedinih biografija i analizi sastava stanovništva. Stoga najstarije matične knjige slavonskih župa ulaze među najvažnije izvore za povijest Slavonije s početka 18. stoljeća, razdoblja iz kojeg nema mnogo povijesnih dokumenata.

Lorant Andras Orosz prilogom *Samostan franjevačke obnove 1899. u Požezi* (izvorni znanstveni rad) razotkriva važno poglavlje novije franjevačke povijesti u Slavoniji, ističući da je prihvaćanje novog franjevačkog zakonika koji je 1897. potvrdio papa Leon XIII. bilo razlogom i osnovom nastanka nove franjevačke pokrajine pod imenom Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda. Taj

je zakonik, naime, 1900. bio osnova ujedinjenja i obnove četiriju ogranaka franjevačkog reda. U tom je procesu prihvaćanja tog novog zakonika potkraj 1899. samostan u Požegi bio jedno od uporišta obnove jer su tzv. Leonove generalne konstitucije njegovi članovi prihvatili prije ulaska u novu Hrvatsku franjevačku provinciju sv. Ćirila i Metoda.

Zlatko Matijević raspravom *Balkanski ratovi na stranicama «Riječkih Novina» (1912.-1913.). Prilog poznavanju hrvatskoga katoličkog novinstva* (izvorni znanstveni rad) na temelju relevantne znanstvene i publicističke literature te suvremenoga tiska i memoarskih zapisa rekonstruirao je nastanak hrvatskoga katoličkog političkog dnevnika «Riječke Novine». Pokrenuli su ga 1912. riječki kapucini na čelu s Bernardinom Škrivanićem u suradnji s krčkim biskupom Antunom Mahnićem, utemeljiteljem Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP). Premda je taj dnevnik trebao biti izvanstranački katolički politički list, na Badnjak 1912. objavljen je prvi «politički programni članak» HKP-a. U njemu je zauzeto stajalište o «narodnom jedinstvu» Srba, Hrvata i Slovenaca, tj. pristajanje uz jugoslavensku ideologiju. Zato su «Riječke Novine» s neskrivenim simpatijama pisale o pobjedonosnim borbama Srba i Crnogoraca nad Turcima. U pisanju panegirika srpskom oružju posebno se istaknuo Milko Kelović, dopisnik «Riječkih Novina» iz Crne Gore i Srbije. Postoje indicije da je on za svoje pisanje dobivao novac iz srbijanskih državnih fondova namijenjenih financiranju promidžbe velikosrpske ideje u južnoslavenskim zemljama Austro-Ugarske Monarhije. Srbofilsko pisanje «Riječkih Novina» nailazilo je na osudu kod frankovačkih pravaša i dijela pripadnika HKP-a. Nedugo nakon početka Prvoga svjetskog rata državno odvjetništvo u Rijeci zabranjuje daljnje izlaženje «Riječkih Novina». Zabrana je imala samo privremeni učinak jer se dnevnik uskoro pojavio pod novim imenom u Zagrebu. Mijenjajući nekoliko puta svoje ime katolički je politički dnevnik nastavio živjeti sve do 1941. kada je nestao iz hrvatskoga javnog života.

Miroslav Akmadža, zauzeti istražitelj najnovije prošlosti Crkve u vrijeme komunističke vladavine, napisao je raspravu *Papin-*

ski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu kao predmet spora Katoličke crkve i komunističkog režima u Jugoslaviji 1945.-1966. (izvorni znanstveni rad) koristeći tek u novije vrijeme pristupačna povijesna vrela. Naglašava da je Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu bio nakon Drugog svjetskog rata središte okupljanja svećeničke emigracije, te je kao takav bio trn u oku komunističkim vlastima u Jugoslaviji. Komunistički je režim nastojao staviti Zavod pod svoj nadzor, te je tražio od Crkve da se iz njega udalji svećenička emigracija, ucjenjujući je nedavanjem putovnica predstavnicima Crkve koji su trebali putovati u Rim i onemogućavanjem školovanja svećenika u inozemstvu. Pitanje Zavoda bilo je toliko kompleksno da se nije uspjelo riješiti ni pregovorima između Svete Stolice i Jugoslavije, koji su svršili potpisivanjem protokola 1966. godine. Autor naglašava ulogu značajnih voditelja Katoličke crkve u to vrijeme, naime kardinala Franje Šepera, rektora Zavoda Đure Kokše i drugih.

Pod naslovom "Povijest priopćene riječi" prvi je prilog Diane Stolac, izv. profesorice Filozofskog fakulteta Riječkog sveučilišta, *Komunikacijske funkcije osamostaljenih dijelova rečeničnoga ustrojstva u Marulićevu "Naslidovanju"* (izvorni znanstveni rad). U njemu autorica traži u Marulićevu prijevodu *De imitatione Christi-Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih* iz 1500. godine komunikacijske funkcije vokativa i vokativnih sintagmi te njihove funkcionalne učinke. Pritom naglašava tzv. planove sugovornika, i to Boga Oca, Isusa Krista, neimenovanoga vjernika, te posredno samoga autora, koji bilježi Božje riječi. Ističe utvrđene komunikacijske funkcije, od brojnih navedenih u teorijskoj literaturi, koje ostvaruje vokativ u ovome Marulićevu prijevodu.

Rad profesorice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku **Liljane Kolenić** *Jezik "Predika" Emerika Pavića* (izvorni znanstveni rad) osvrt je na Pavićevo propovjedničko djelo *Prosvitljenje i ogriranje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime dolazeće* (Budim, 1762.). U njemu je prepoznatljivo pet sastavnica: naslov, latinski i hrvatski ulomak Sveta pisma nedjelje ili blagdana, *izvodjenje* s označenim sadržajem i namjenom propovijedi, a onda slijede dva zaključna dijela propovijedi. Pavićeve pro-

povijedi pisane su jasno, biranim riječima i s očitom namjenom da budu prenesene slušateljima govorničkim stilom.

Pavićem se bavi i **Milovan Tatarin**, profesor Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, u raspravi *Je li se što sačuvalo od kalendara Emerika Pavića?* Našao je Pavićeve ulomke iz kalendara za 1761. i 1767. godinu u *Novouredjenom ilirskom kalendaru ili Svetodaniku za prosto godište 1842.*, tiskanom u Budimu. Ti su ulomci dokaz Pavićeva nastojanja da odgaja i prosvjetljuje narod novim spoznajama o vlastitoj narodnoj prošlosti (izvorni znanstveni rad).

Vicko Kapitanović, izv. prof. Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, napisao je prilog *Hrvatski franjevac Jakov Pletikosa povjesničar Svete Zemlje* (izvorni znanstveni rad) i predstavio Pletikosin (Piramatovci, 1704. - u Sumartin, 7. IV. 1769.) putopis *Putovanje k Jeruzolimu*, ali i njegovo djelo u rukopisu *Sveta Zemglia od koga je bila posidovana od počela svita do ovoga vika sadagnega* (1755.). Prosuđuje taj spis prvenstveno kao literarno djelo.

Radove iz povijesti umjetnosti pod naslovom "Govor slike" započinje rasprava **Marije Mirković** prilogom *Još o Trsatskome triptihu*, tj. o slici Gospe Trsatske (izvorni znanstveni rad). Zaključuje da je u rodu krčkih knezova morala živjeti svijest o podrijetlu trsatske ikone i da je ta svijest najvjerojatnije potakla Stjepana II. da krene u potragu za izvorom ili da doista ispuni neki zavjet (kako je sam naveo kao razlog putovanju) i tako se nađe u mjestu Kassiopi na Krfu. Ondje štovan lik Majke Božje smatran je zaštitnicom brakova bez potomaka, a Stjepan i njegova žena u to vrijeme još nemaju potomaka. Autorica stoga zaključuje da lik Gospe Trsatske potječe iz tog okruženja na Krfu.

Nina Kudiš Burić, izv. prof. Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, već je i prije nastojala na adekvatan način predstaviti slikarski opus Christophora Tasche (Bergamo, 1667.? – Venecija, 1737). U raspravi *Celebri Christophori Tascha, pictoris Veneti - novi prijedlozi* (izvorni rad) autorica utvrđuje da je on u razdoblju od 1705. do 1714. boravio u Hrvatskom primorju i ostavio svoja djela na Trsatu i Krku. Tom prije poznatom Taschinu opusu autorica pridodaje slike:

San sv. Monike (oko 1705.) u sakristiji (kapela Presvetog Trojstva) crkve sv. Jeronima u Rijeci te slike *Bog Otac*, *Sv. Bonaventura*, *Sv. Klara* i *Sv. Nikola* u kapucinskom samostanu u Karlobagu. Sva slikareva djela iz kapucinskog samostana u Karlobagu valja datirati u razdoblje od 1712. do 1714. godine.

Vesna Munić, docentica Filozofskog fakulteta Riječkog sveučilišta, uvrstila je u zbornik prilog *Crkvice sv. Ivana Krstitelja u Lovranu* (izvorni znanstveni rad). To je jednobrodna crkvena građevina nepravilne pačetvorinaste apside, a nastala je u razdoblju romanike (XII.-XIII. st.). Doživjela je gotizaciju, barokizaciju i obnovu u XIX. st. u duhu klasicizma, a i kasnije popravne radove. Na unutrašnjim zidnim površinama otkriveni su i fragmenti većih zidnih slika sakralne tematike, kao i supstrukcija polukružne apside unutar današnjeg svetišta.

Profesor Franjevačke teologije u Sarajevu **Marko Karamatić** u raspravi *Sakralna umjetnost Bosne Srebrene do konca XVII. stoljeća i sudbina slika Marijinih svetišta u Gradovrhu, Olovu i Rami* (izvorni znanstveni rad) obrazlaže misao da su te slike Majke Božje u Gradovrhu, Olovu i Rami bile od vjernika štovane kao čudotvorne. Slika iz Rame danas je u Sinju gdje i nadalje potiče na štovanje.

Posljednju skupinu priloga u zborniku pod naslovom "Vjera traži inkulturaciju" čine rad iz tzv. religijske etnologije, iz crkvenog prava i dvije rasprave iz pastoralne teologije. Profesor Filozofskog fakulteta Zagrebačkog sveučilišta **Vitimir Belaj** autor je rada iz religijske etnologije *Facta sunt enim haec ut Scriptura dicit* ἐγένετο γὰρ ταῦτα ἵνα ἡ γραφή πληρωθῆ (Iv 19,36). Te riječi evanđelista Ivana otkrivaju kako vojnici nisu Isusu, umrlu na križu, prebili golijeni. Prema njegovu tumačenju to se ...dogodilo da se ispuni Pismo, pri čemu je aludirao na Ps. 34(33),21 i Zah 12,9-10 (Iv 19,31-36). U članku (izvorni znanstveni rad) promatra četiri aspekta toga događaja : fiziološki, teološki, etnološki i antropološki, pri čemu je najviše pozornosti posvetio etnološkom aspektu. Bilježi srodna vjerovanja, povezana sa životinjama, zabilježena osobito kod lovačkih i pastirskih naroda na svim kontinentima, a ima ih i u društvima složenijih kultura. Pojedini su autori predložili različite

interpretacije, no prikupljeno gradivo nudi osnovu samo za pretpostavku kako je riječ o ideji da neoštećene kosti omogućuju ponovno oživljavanje životinje. Barem je dijelom ujedno riječ i o žrtvi. Ta su se vjerovanja, izgleda, pojavila već u srednjem paleolitu, prije mutacije iz koje je proizašao današnji homo sapiens što znači da su baština koju je današnje čovječanstvo naslijedilo iz kulture svojih predaka pred oko 140.000 godina negdje u sjevernoj Africi. Ivan, očito, nije bio svjestan simbolike koju krije epizoda *Muke* što ju je opisao. Danas se može dopuniti Ivanovo tumačenje: nisu Isusove velike kosti ostale cijele samo zato da se ispuni Pismo nego jer je to nekoć bila univerzalno raširena praksa koja je nagovješćivala uskrsnuće. Ta drevna praksa očituje nam se kao «praefatio evanđelji», utiranje puta evanđelju.

Prilog **Jure Brkana**, profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu, *Općenito o svim vjernicima prema Zakoniku kanonskog prava iz 1983. (kan. 204-207) i Zakonika kanona istočnih Crkava iz 1990. (kan. 7-9, 323, 399)* crkvenopravna je rasprava, ali je važna i s motrišta pastoralne teologije jer ukazuje na odnose među kršćanskim vjernicima, članovima Crkve (izvorni znanstveni rad). Iznosi kako unutar naroda Božjeg na ovoj zemlji treba izbjegavati konkurenciju između pojedinih kategorija vjernika (laici, klerici, članovi ustanova posvećenoga života); oni trebaju imati svijest da na svoj način sačinjavaju Katoličku crkvu koja se na ovom svijetu pojavljuje kao «Božji narod»; sam status pojedinih kategorija vjernika u Crkvi utemeljen je teološki i pravno je određen. Kako je Crkva Kristova zajednica vjere, ufanja i ljubavi, riječ je o posebnom društvu, pa svi ne mogu ili ne smiju raditi sve, nego svatko treba raditi prema darovima Duha Svetoga – karizmama (koje prosuđuje Crkva prema kriteriju koliko izgrađuju zajednicu vjernika) i crkvenim propisima-kanonskim zakonima koji su mehanizmi štiti, prema van, ustrojavaju Katoličku crkvu, sakrament spasenja, kao posebno vidljivo zajedništvo, vidljiv organizam koji je ovoj zemlji i otajstveno tijelo Kristovo. Katoličku crkvu ne bismo mogli uopće shvatiti ako bismo je dijelili na vidljivu i nevidljivu; ona je, dakle, jedna; valja je takvom prepoznati razumom i vjerom.

Milan Šimunović, profesor KBF-a Zagrebačkog sveučilišta na Teologiji u Rijeci, autor je rasprave *Katekumensko usmjerenje kršćanske inicijacije. Aktualna situacija, razlozi za promjene i perspektive* (izvorni znanstveni rad). Nakon što je upozorio na zadaću uvođenja u kršćanstvo, napose odraslih, ali i onih koji usprkos vjerskoj pouci nisu došli do osobne vjere, a osobito upozorivši na neopravdanost da se ta zadaća obavlja prema zastarjelim shemama, autor traži tzv. pastoralnu konverziju. Ona se izražava u katekumenskoj postavci kršćanske inicijacije koja, uz nužno usvajanje novih naglasaka u suvremenoj teologiji krsta, u prvi plan stavlja obraćenje, životno opredjeljenje za Isusa Krista, uranjanje u njegov misterij, te življenje i djelovanje iz vjere. Katekumenat odraslih kao nadahnjujući model svakog procesa inicijacije odnosno kao provjerena inicijacijska služba Crkve, trebao bi predstavljati providonosnu priliku za crkvenu obnovu i prema tome postati okosnicom pastoralno-katehetskog djelovanja župne zajednice. Autor hrabro ukazuje na moguće načine unošenja katekumenske dimenzije u proces kršćanske inicijacije, odnosno uspostave katekumenskoga puta za sve kategorije Božjega naroda. Predlaže i neke inovativne zaokrete u aktualnoj praksi, osobito katehizaciji djece do četrnaeste godine, pod pretpostavkom korjenite obnove župne zajednice i formacije voditelja odnosno pratitelja katekumenskih skupina, što pretpostavlja i napuštanje neadekvatnih struktura i načina pastoralnoga djelovanja.

Posljednji je prilog u ovoj skupini i u zborniku rasprava **Stipe Nimca**, profesora KBF-a Sveučilišta u Splitu, *Pastoral postmodernoga grada* (izvorni znanstveni rad). On izlaže probleme i izazove koje (vele)gradovi, što nastaju zbog suvremenog načina života, danas postavljaju Crkvi i njezinu pastoralnom djelovanju. Ne smatra opravdanom bojazan da Crkva danas nije u stanju uspješno obavljati svoje poslanje u takvim gradovima već ukazuje na mnoge šanse kako kršćanstvo svoje poslanje može i treba ispuniti u suvremenom svijetu, osobito u „postmodernom gradu“. Naravno, ne zadržava se samo na tvrdnji već sustavno razlaže kako će ostvariti svoje tri temeljne službe kršćanskog života: martiriju, dijakoniju i liturgiju.

Svi prilozi zbornika *Tkivo kulture* ispunjavaju kriterije znanstvenih (15), preglednih (8) i stručnih (2) radova. Zbornik s prilozi- ma takvih vlastitosti opravdano je označiti kao znanstveno djelo jer rasprave u njemu predstavljaju osobit doprinos hrvatskoj kulturnoj, društvenoj i crkvenoj povijesti te povijesti umjetnosti i književnosti; rad iz religijske etnologije osobito je vrijedan pažnje jer je jedin- stven u našoj znanstvenoj literaturi, a dva rada iz pastoralne teolog- ije upravljena su rješavanju važnih pitanja suvremenog crkvenog djelovanja; poznavanju pak crkvenog ustrojstva svakako doprinosi jedini crkvenopravni prilog. Iz navedenog je jasno da je najveći broj priloga u zborniku povijesnog sadržaja i razotkriva hrvatsku vjeko- vnu kulturu, ali u isto vrijeme pruža osobit doprinos toj istoj kulturi. Stoga je jednostavan naslov *Tkivo kulture* ne samo opravdan nego istodobno također indikativan.

P. Marijan Jurčević, op.